

LOPEND VUUR

jaargang 14 ■ nummer 2 ■ juli 2008 ■ prijs € 2,50

IN DIT NUMMER O.A.

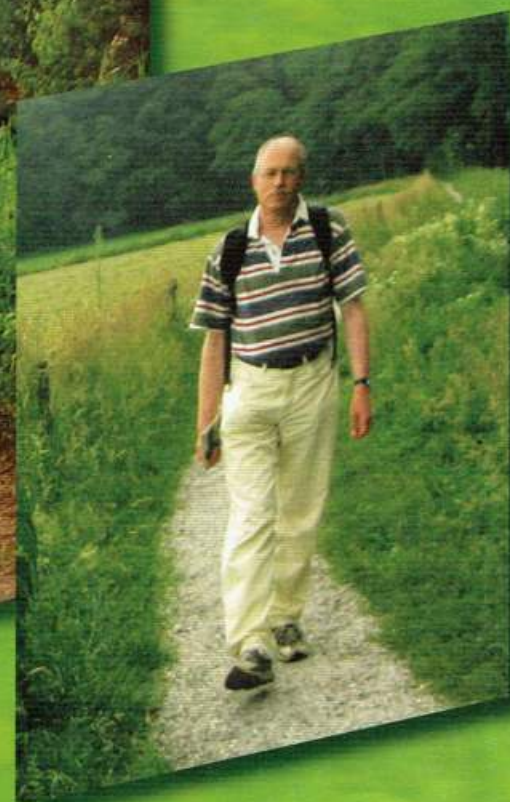
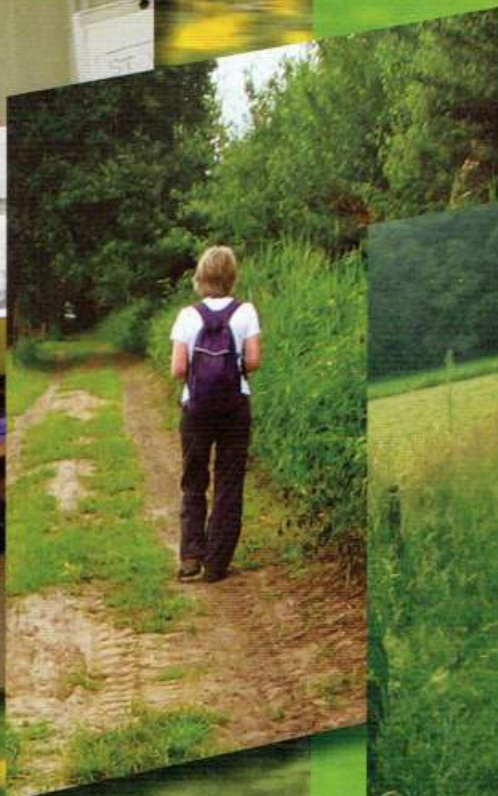
'Papieren zolderkes' in het slagenlandschap van de Langstraat

Nieuwe wandelplannen in Land van Heusden en Altena

Wandelbelangen in Zuid-Holland

Ontmoetingen op de West-Friese Omringdijk

Onderhandelen met een koe

Van het bestuur

Deze Lopend Vuur valt later in de bus dan we hadden gewild. Het werk binnen de vereniging TeVoet komt op een kleine groep mensen neer, die hun gewone werk wel eens voor moeten laten gaan. Toch hebben we een aardig nummer voor u gemaakt dat de moeite waard is om te lezen.

We hebben succes in de strijd voor het behoud van overwegen. Tegen de overmacht van ProRail in en dankzij de enorme steun van wandel- en fietsorganisaties komen sommige gemeenten terug van oude plannen om spoorovergangen te sluiten. "Sluiting levert geen extra bijdrage aan de verkeersveiligheid," zegt de gemeente Halderberge (Noord-Brabant), en daarmee is het belangrijkste argument van ProRail van tafel. Het succes is er dankzij TeVoet, het Wandelplatform, omwonenden – om er maar een paar van te noemen. Iedereen bedankt! Maar 25 kilometer verderop, bij Halsteren, laat een nieuwe autosnelweg zien dat de wandelaar nog niet kan rusten. De grote projecten van Rijkswaterstaat zijn net zo goed een bedreiging voor rustig wandelen zonder overbodige omwegen. Dat het anders kan, proberen de belangenorganisaties van wandelaars, fietsers en ruiters in een speciaal project duidelijk te maken (zie ook www.overbruginfra.nl). Twee belangrijke dingen voor ambtenaren en politici: denk ook aan wandelaars c.s. en doe dat vanaf het begin, dan hoeft het helemaal niet duur te zijn. Voor ons ligt er de taak om juist in het beginstadium die plannen in de juiste richting bij te sturen.

Kees Rotteveel

INHOUD

'Papieren zolderkes' in het slagenlandschap Langstraat	3
Vele wegen leiden naar Rome, zo ook naar de A4 bij Halsteren	5
Nieuwe wandelplannen in Land van Heusden en Altena	6
Waterschap Rivierenland brengt nota uit	7
Wandelen over monumenten	8
Het kan verkeren met de overwegen	10
Wandelbelangen in Zuid-Holland	12
Met de pont	14
Ontmoetingen op de West-Friese Omringdijk	15
Groene Delta gaat Den Bosch omsingelen	16
Onderhandelen met een koe	17
Verslag Wandeloverleg-dag 2008 Wandelplatform	18

Lopend Vuur is het ledenblad van TeVoet, vereniging van wandelaars. Het verschijnt vier keer per jaar.

Ledenadministratie

Hans Dannis, Ruskenstuk 11, 7943 JL Meppel
Tel. 0522-260205, ledenadministratie@tevoet.nl

Redactie

Redactieadres: Heenpolderplantsoen 20, 2807 LT Gouda
Tel. 0182 689712, redactielopendvuur@hnk-uitgevers.nl

TeVoet, vereniging van wandelaars

- voor meer en betere onverharde wandelmogelijkheden,
- voor behoud en herstel van cultuurhistorische paden.
Meer informatie op www.tevoet.nl
Het lidmaatschap van TeVoet bedraagt € 15,- per jaar.
Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij vóór 1 november schriftelijk is opgezegd bij de ledenadministratie.
TeVoet is aangesloten bij de Stichting Wandelplatform-LAW.

Bestuur TeVoet

Kees Rotteveel, voorzitter
Dirk van Kekem, secretaris.
Tuinstraat 54, 3732 VM De Bilt
info@tevoet.nl
Hans Dannis, penningmeester
Harry Benschop

Regiocoördinatoren

TeVoet werkt met contactpersonen in de regio:

Groningen

Paul Wesselius, Regentessestraat 73, 9717 MG Groningen,
Tel. 050-3120917, groningen@tevoet.nl

Friesland

Ben Rutten, Greate Buorren 15, 9024 EJ Weidum,
Tel. 058-2519299, friesland@tevoet.nl

Drenthe

vacature
drenthe@tevoet.nl

Overijssel

Herma Bijenhof, Spade 47, 7672 AD Vriezenveen
Tel. 0546-800373, overijssel@tevoet.nl

Flevoland

Jan Frederik Lubbers, Siriusstraat 3, 8303 ZZ Emmeloord
Tel. 0527-697706, flevoland@tevoet.nl

Gelderland

Vacature
 gelderland@tevoet.nl

Utrecht

Ineke Therauf, Vlasstraat 14, 3572 TT Utrecht
Tel. 030-2730658, utrecht@tevoet.nl

Noord-Holland

Fred Triep, Zonhovenstraat 29, 1066 MA Amsterdam
Tel. 020-6155502, noord-holland@tevoet.nl

Zuid-Holland

Jaap Mels, Leeuwerikstraat 2, 2333 VX Leiden
Tel. 071-5171081, zuid-holland@tevoet.nl

Zeeland

Pieter van Rijswijk, Bruelistraat 10, 4421 CR Kapelle
Tel. 0113-343475, zeeland@tevoet.nl

Noord-Brabant

Harry Benschop, Voldijnseweg 2, 5091 KK Oost West en Middelbeers
Tel. 013-5902960 of 06-12498305, noord-brabant@tevoet.nl

Limburg

Vacature
 limburg@tevoet.nl

Aan deze Lopend Vuur werkten mee:

Harry Benschop
Eeffien Huizing
Rob de Jong
Henk Krikke
Josien van der Laan
Jan Frederik Lubbers
Dré Rennen
Kees Rotteveel
Marijke van Steenis
Paul Wesselius

Vormgeving en opmaak: Sanders & van Dam Reclame, Utrecht

Extra exemplaren van dit nummer van Lopend Vuur kunnen worden besteld door overmaking van € 4,00 (incl. verzendkosten) op giro 372685 van TeVoet in Nieuwegein o.v.v. LV-december 07 + het eigen telefoonnummer.

Volgend nummer verschijnt in oktober.
Inleveren kopij vóór 1 september 2008.

Langs witte en rode paaltjes 'Papieren zolderkes' in het slagenlandschap van de Langstraat

Tussen Waalwijk en Waspik ligt een wel heel kenmerkend landschap van zeer smalle

kavels, vaak nog geen 25 meter breed, omgeven door sloten en heggen. Wandelaars kunnen er heerlijk doorheen lopen over smalle paadjes, gemarkeerd met witte en rode paaltjes.

Duizenden slagen, sloten en elzensingels

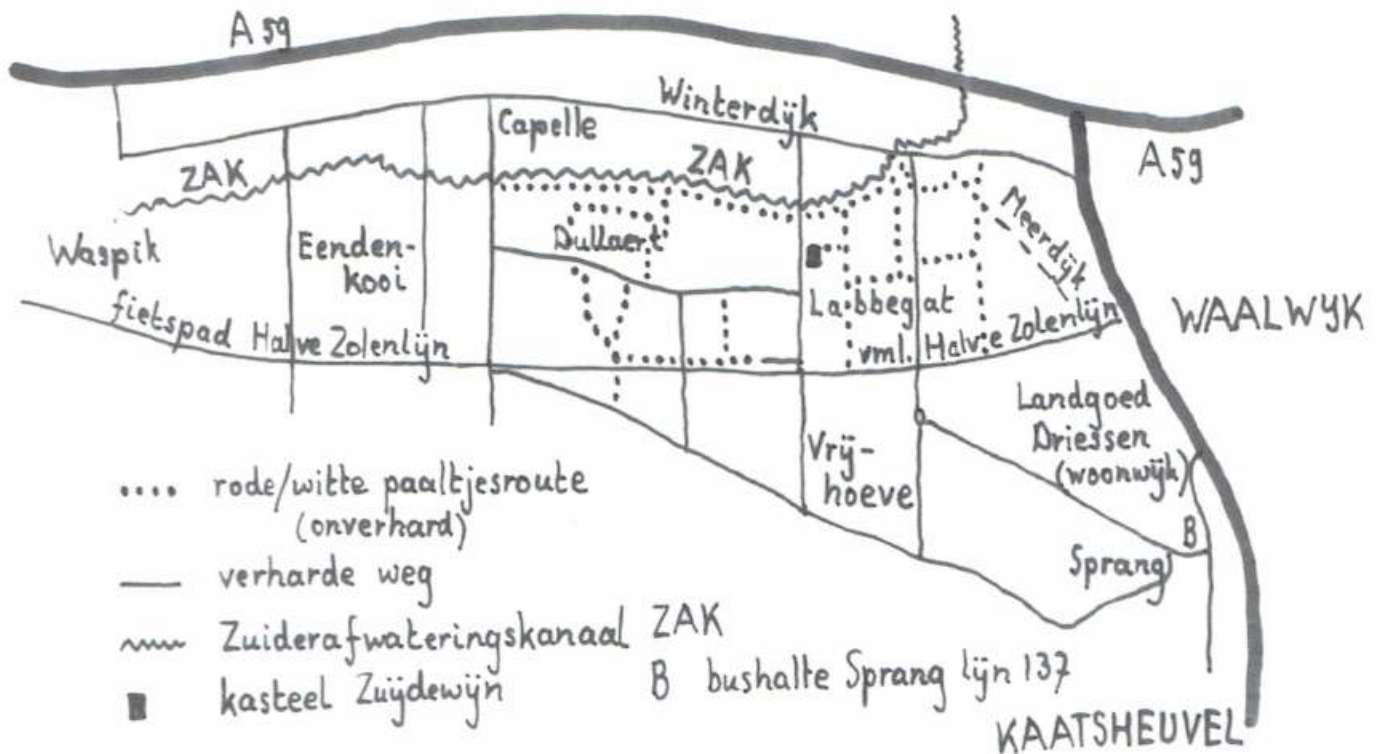
Veelal wordt het ontstaan van zeer smalle kavels toegeschreven aan de verervingsproblematiek: elke erfgenaam zou recht hebben op een gelijk deel met gelijke gebruikswaarde. Dat zou in de Langstraat – een gebied dat wordt gekenmerkt door een overgang van zand naar klei – inderdaad hebben geleid tot een overlangse opdeling van de 'opstreckende verkaveling', waardoor de percelen steeds smaller worden. Maar bewijzen hiervan zijn nooit in de archieven aangetroffen. Het gezonde

boerenverstand zal een betere verklaring zijn. De vele sloten waren waarschijnlijk noodzakelijk om de grondwaterstand te reguleren en het vele water dat als gevolg van een enorme kweldruk hier bovenkwam, af te voeren. De smalle, langgerekte slagen waren gewoon de enige oplossing om de gronden te kunnen bewerken.

Bij de ontginning aan het eind van de Middeleeuwen is in de Langstraat een 'Hollandse' maatvoering aangehouden: de oorspronkelijke ontginningskavel was ca. 100 meter breed en 1600 meter lang. Het gebied behoorde toen tot de Groote of Zuid-Hollandsche Waard. De opstreckende verkaveling stond loodrecht op de zogenaamde ontginningsassen, die op de oeverwal langs de Maas en op de rand van het zuidelijker gelegen zandgebied lagen.

Buitenpolders

Na de Sint-Elisabethsvloed is in het gebied van de Groote Waard een nieuwe Maasdijk aangelegd. Deze nieuwe winterdijk deelde de waard in tweeën. Hij vormde de eigenlijke Langstraat waarnaar de streek is genoemd, en loopt nu nog van Waalwijk naar Waspik. De gebieden ten noorden van de winterdijk werden benut om bij hoge waterstand van de Maas het overlaatwater af te kunnen voeren en werden daarom *(Lees verder op volgende pagina)*

'buitenpolders' genoemd. Dit in tegenstelling tot de ten zuiden van de winterdijk gelegen 'binnenpolders'.

Al eerder – tijdens en direct na de vervening, dus nog voordat het gebied werd ontgonnen – had men rekening te houden met het periodiek wassende Maaswater. Op regelmatige afstand, meestal stroomopwaarts van nederzettingen en dwars op de stromingsrichting, waren bewust enkele brede stroken land niet verveend. Dit moest het uit het oosten komende overlaatwater tijdelijk tegenhouden. Deze onvergraven stukken land werden vanwege hun ligging terzijde van de dorpjes 'zijdwenden' genoemd. De Laan van Zuydewijn (een verbastering van deze veldnaam), nu getooid met zeer hoogopgaand geboomte, is zo'n historische dwarsdijk. Ook het naastliggende kasteel dankt er zijn naam aan.

Staatsbosbeheer

Van oost naar west beheert Staatsbosbeheer in de Langstraat drie natuurgebieden: het Labbegat, Den Dullaert en de eendenkooi van Den Dulver. Tot begin jaren '90 stond de restauratie van het kenmerkende slagenlandschap centraal, dat wil zeggen het herstel van sloten en elzenhagen. Toen Staatsbosbeheer in één keer zo'n 100 hectare rondom oude terreinen in het Labbegat verwierf, werd dat toch een te beperkte opdracht gevonden. Men streefde ook het herstel van natte schraallanden en moerashooilanden na. Daarvoor is op enkele plaatsen de vermeste teeltlaag afgegraven, waardoor ook het maaiveld dichters in de buurt van het opkwellende grondwater kwam.

Later werd een aantal percelen nog dieper afgegraven om 'het maaiveld maar naar het kwelwater' te brengen als het andersom niet lukte. Het heeft heel wat negatieve reacties opgeroepen: de ingreep van Staatsbosbeheer leek nog erger dan de ruilverkaveling die daarvoor over het landschap was geraasd. Uiteindelijk bleken zich echter op alle afgegraven percelen soorten te hebben gevestigd die thuis hoorden in de bijna verdwenen planten-

gemeenschappen van blauwgraslanden, natte schraalhooilanden en veenmoerassen.

Rode en witte paaltjes

Zo'n tien jaar geleden heeft Staatsbosbeheer ook twee wandelroutes met rode (in Den Dullaert) en witte (Labbegat) paaltjes uitgezet. Een paar jaar geleden is er een doorsteek gemaakt langs het Zuiderafwateringskanaal, waardoor beide natuurgebieden voor de wandelaar met elkaar werden verbonden. Die verbindingroute loopt over boerenland en is destijds nog ingelopen door Paul Rüpp, Brabants gedeputeerde voor RO en reconstructie. Ook de eerder ontwikkelde routes zijn wat aangepast. Op het kaartje zijn alle met witte en rode paaltjes gemarkeerde paden aangeduid. Het is geen aaneengesloten route meer, want alleen de gedeelten waar de wandelaar onverhard kan lopen, zijn gemarkeerd. Je kunt er voor jezelf een aantrekkelijke wandeling van maken. Ook het opengestelde pad over het terrein van kasteel Zuydewijn, een opengesteld landgoed, is ingetekend.

Papieren zolderkes

Ten noorden van de winterdijk was eveneens een slagenverkaveling aanwezig, maar dit landschap was juist open en boomloos. Dit had natuurlijk te maken met de functie van het gebied als boezem en overlaat voor de Maas. Ten noorden van de A58 is na de uitvoering van de ruilverkaveling weinig meer te zien van het slagenlandschap. Tot aan de Bergsche Maas resteert hier slechts een sterk verarmd agro-industrieel landschap. Er lopen dan ook geen wandelroutes doorheen.

Eén van de meest karakteristieke fenomenen van de Langstraat zijn de 'papieren zolderkes'. Vroeger werden de sloten regelmatig geschoond, waarbij de toen algemeen voorkomende krabbescheer als meststof over het land werd verspreid. Als sloten en veenputten niet langer worden onderhouden, vormt de krabbescheer de eerste aanzet tot verlanding. Vanaf de oever konden andere planten de verlan-

Het slagenlandschap

OM TE LOPEN

Wandelpaden in Labbegat en Den Dullaert

Op de site van de gemeente Waalwijk (www.waalwijk.nl) is via de zoekfunctie 'wandelaroute' een kleurenkaartje te downloaden waarop de meeste wandelpaden in Labbegat en Den Dullaert zijn ingetekend. Beide terreinen zijn lastig met het openbaar vervoer te bereiken. Het beste is nog om met lijn 137 vanuit Tilburg of Den Bosch naar de halte Sprang kruispunt te reizen. Van daar is het ruim 20 minuten lopen naar het eerste 'witte paaltje'. In dorpen als Vrijhoeve-Capelle, Capelle en Waspijk komen alleen buurtbussen, die elk uur verbinding geven naar Raamsdonksveer, Waalwijk of Dongen. Op zondag rijden de buurtbussen niet.

ding bespoedigen. Zo werden drijftillen gevormd, die uiteindelijk vastgroeiden aan de oever. Men spreekt dan van een kragge. Je kon er gemakkelijk doorheen trappen en in het water zakken, waarmee de streeknaam van de 'papieren zolderkes' is verklaard. In Den Dullaert heeft Staatsbosbeheer zes grote 'vijvers' gegraven; allemaal anders om verschillende stadia van verlanding terug te krijgen én om op langere termijn de 'papieren zolderkes' te laten terugkeren.

Halvezolenlijntje geen aantrekkelijk wandelpad

Het gebied rond de eendenkooi is niet toegankelijk. Dat is jammer voor de wandelaar die richting Waspijk wil lopen, want nu rest hem niets anders dan het brede geasfalteerde fietspad te pakken over het voormalige halvezolenlijntje, de spoorbaan door de Langstraat van Lage Zwaluwe naar Den Bosch – en dat vele kilometers lang. Nog zo'n slag die een paar geleden is gemaakt om Labbegat en Den Dullaert met elkaar te verbinden, zou de wandelmogelijkheden in de Langstraat een mooie impuls kunnen geven.

Ook richting Waalwijk, en met name naar de nieuwe woonwijk 'Landgoed Driessen', verdient de wandelaar eigenlijk meer. Nu is hij ook hier gedwongen van het fietspad over de spoorbaan gebruik te maken om in het Labbegat te komen, of met de auto naar een van de andere toegangen van Labbegat of Den Dullaert te rijden. Het zou zoveel aantrekkelijker kunnen: bijvoorbeeld over de historische Meerdijk, of langs de westzijde van Landgoed Driessen met enkele bruggetjes een verbinding maken naar het Labbegat. ■

De nieuwe weg. Links het wandelpad, rechts de nieuwe weg.

Vele wegen leiden naar Rome, zo ook naar de A4 bij Halsteren

Al zo'n veertig jaar wordt er gesproken over de aanleg van de A4 tussen Dinteloord en Bergen op Zoom. Vorig jaar is een begin gemaakt en in december 2007 is het eerste stuk tussen Halsteren en Bergen op Zoom geopend. Deze A4 is aangelegd door een prachtig stuk natuurgebied. Aan de ene kant van de weg ligt nu Fort de Roovere, aan de andere kant het Halsters Laag.

Op die nieuwe weg ligt (denkbeeldig) het kruispunt van LAW 1 (het Floris V-pad) en LAW 5 (het Deltapad). Maar ook de LAW 11, het Grenslandpad, loopt erlangs. Velen vreesden dat er geen doorgang meer zou zijn. Zelf was ik benieuwd hoe het er nu uit zou zien. Kon je er nu wel of niet meer overheen? Ik had wel een brug over de nieuwe weg ontdekt, dus het zou mogelijk moeten zijn. Op een zonnige zaterdag in februari ben ik op pad gegaan met de padmarkeerder van vele LAW's in de omgeving van Bergen op Zoom, de heer

Rob Fransen. We vertrokken vanaf het station in Bergen op Zoom en hebben de route genomen zoals hij in het boekje van het Floris V-pad staat beschreven: eerst een stuk door de stad om vervolgens bij Vrederust het buitengebied in te gaan. Het was deze dag prachtig weer, dus niet erg om deze wandeling richting A4 eens uit te proberen.

Een bak asfalt

Ja, en dan op een gegeven moment worden we er toch mee geconfronteerd! We

stuiten op een bak asfalt waar eerst een prachtig natuurgebied was. Maar het is niet alleen het asfalt, zo'n weg brengt ook lawaai met zich mee. We moeten een stuk langs de weg lopen, of we willen of niet. Op een bepaalde plaats staat er langs de weg één boom, een eik. Deze is in 1998 door het Brabants Landschap geplant, ter voorkoming van de aanleg van de A4. Helaas heeft de eik de aanleg niet kunnen voorkomen. De boom staat er een beetje zielig in zijn eentje, de weg is erlangs gelegd. Er staat een gedenksteen bij. Het pad gaat vervolgens weer een stuk van de weg af, via een onverhard stuk langs een manege. Na 750 meter komen we weer bij de weg, op een punt waar een viaduct over de weg leidt. Daar kun je de verbinding oppakken met de LAW 5, richting Fort de Roovere. Vervolgens lopen we ongeveer 1 km verhard langs de A4 en kunnen dan het Laarzenpad in. (Links van ons verrijst het industrieterrein van Halsteren.)

Vanaf het laarzenpad volgen we weer de gewone route, alleen is die niet meer zo rustig als voorheen: veel lawaai van de auto's op de A4.

Gelukkig is het Halsters Laag niet veranderd: heerlijk drassig, grote passen nemen over de erg natte stukken. Dat is weer genieten en we vergeten maar snel het asfalt en geroezemoes achter ons. Eenmaal een stuk verder kunnen we de geluiden van de auto's niet meer horen en genieten we weer van de prachtige natuur. Waar ik bang voor was, namelijk dat je maar op één manier naar het Halsters Laag kunt, is dus niet het geval. Je kunt vanaf het station via LAW 5, langs Fort de Roovere en over het viaduct naar het Halsters Laag, of via de aangegeven route van LAW 1. ■

Het Halsters Laag

Els Bakker-de Vries

Het gedenksteen

Nieuwe wandelplannen in Land van Heusden en Altena

In het Land van Heusden en Altena hebben ze de smaak van het wandelen te pakken.

Het vorig jaar gereedgekomen Oostwaardpad wordt druk gebruikt door wandelaars. Het is een boerenlandpad tussen Hank en Werkendam, tevens het winnende Brabantse ommetje. Nu zijn er plannen voor een wandelpad langs onderdelen van de Hollandse Waterlinie.

Vitaal Altena

De gemeenten Werkendam, Woudrichem en Aalburg hebben de handen ineengeslagen met 'Vitaal Altena'. Dit plan heeft ten doel bezoekers en eigen inwoners lopend, fietsend, te paard of met een kano door het hele Land van Heusden en Altena te leiden. "Een wandelpad houdt niet bij de gemeentegrens op," zegt de Woudrichemse wethouder Bas de Peuter.

De eerste stappen op dit pad, het door een aantal agrariërs in samenwerking met het waterschap Rivierenland uitgezette Oostwaardpad, zijn zeer succesvol. Het pad legt op een aantrekkelijke manier het gebied ten westen van de A27 open voor de wandelaar. De streek heeft meer te bieden dan

Waterkerend muurtje na 1953
aangebracht in Oostwaard (Land
van Heusden en Altena)

je op het eerste gezicht verwacht, zie ook *Lopend Vuur* van september 2007.

In contacten met de initiatiefnemers van het Oostwaardpad heeft TeVoet aangegeven dat ook andere delen van het Land van Heusden en Altena interessant zijn voor de wandelaar. De omgeving van de Wijde Alm, het Uitwijkse Veld en het Pompveld (met zijn eendenkooi), maar ook de omgeving van Dussen en verschillende waarden langs de Boven Merwede en Afgedamde Maas lenen zich nu al voor een (korte) wandeling. Het zou mooi zijn als deze gebieden voor de wandelaar op eenzelfde manier gekoppeld kunnen worden als in het Oostwaardpad is gebeurd.

Hollandse Waterlinie

Met een wandelpad langs onderdelen van de Hollandse Waterlinie kan een volgende stap worden gezet. Directe aanleiding zijn de plannen voor renovatie van de Uitwijkse en Zandwijkse molens. Deze vormen een bijzondere verbinding in de Hollandse Waterlinie. 'Vitaal Altena' hoopt dat er met het predikaat 'Hollandse Waterlinie' meer subsidiekansen liggen. Het nieuwe wandelpad voert ook langs de molens. Prijs € 13,-. ■

Een deel van Land van Heusden en Altena is al opgelegd met het Oostwaardpad

Waterschap Rivierenland brengt nota uit met betrekking tot recreatief medegebruik

Het Waterschap Rivierenland is een waterschap in het rivierengebied van de provincies Gelderland, Zuid-Holland en Noord-Brabant (en kleine delen van Utrecht en Limburg), dat is ontstaan uit het samengaan van diverse waterschappen en hoogheemraadschappen.

Voor het samengaan had elk waterschap divers beleid met betrekking tot het recreatief medegebruik van waterschapseigendommen. Deels was dit bekend bij Te Voet, deels bleef dit beleid onduidelijk, of werd er bij navraag een (te) algemeen antwoord gegeven. Nu is er een nieuwe beleidsnota uitgebracht, die in de vergadering van 26 oktober 2007 definitief is vastgesteld. Voor de definitieve vastlegging heeft TeVoet Zuid-Holland een reactie op het conceptstuk gegeven aan gekozen vertegenwoordigers in het bestuur.

Voor individuele wandelaars zijn er weinig belemmeringen meer in de nota opgenomen. Alle schouwpaden zijn open voor

individuele wandelaars, tenzij duidelijk is aangegeven – hetzij met een hek, dan wel met een bord – dat toegang verboden is. In de praktijk komt dit gelukkig heel weinig voor. Als er een (wandel)route over wordt aangelegd, wordt bekeken of de primaire waterschapstaken gewaarborgd blijven e.d. Financiering van voorzieningen bij het pad wordt overgelaten aan andere organisaties. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de Recreatiemaatschappij Rivierenland, die diverse struinpaden in het Rivierengebied heeft aangelegd en folders ervan kosteloos toezendt (of ze kunnen gedownload worden van hun website).

Voor het gebruik van schouwpaden door

mountainbikers voert het Waterschap een restrictief beleid, zodat het belang van de wandelaar niet in gevaar komt.

In de Alblasserwaard zijn nog veel waterkeringen en graskades aanwezig, die dus gewoon belopen kunnen worden, ook al wordt dit niet expliciet aangegeven. Te Voet ijvert nog wel voor een kaart waarop de mogelijkheden worden aangegeven. Mogelijk kan dit voor de Alblasserwaard worden gerealiseerd via het samenwerkingsverband van acht gemeentes in het 'groene' gebied van de Alblasserwaard. Dit samenwerkingsverband heeft een visie neergelegd, waarin een van de projecten de verbetering van wandelmogelijkheden is. Te Voet is hierbij betrokken. Al met al een goede ontwikkeling voor de wandelaar in het rivierengebied. ■

Rien van den Berg

P E R S B E R I C H T

08-05-2008

Word mede-eigenaar van historisch wandelpad

Op donderdag 17 januari 2008 zal bij Landwinkel De Lindenhorst in De Hoef de Kazan- & Lindenhorstroute geopend worden, een bijzondere wandelroute langs de Kromme Mijdrecht en door de polders Blokland en Zevenhoven.

Bijzonder, omdat de route kilometerslang over boerenland loopt en de wandelaar ongestoord van het licht, de lucht en de ruimte in deze veen- en kleipolders kan genieten – op de grens van Zuid-Holland en Utrecht. De opening geschiedt door de burgemeester van de gemeente De Ronde Venen, mev. M. Burgman (tevens voorzitter van Recreatieschap Vinkeveense Plassen) en door de wethouder van de gemeente Nieuwkoop, dhr. H. Brouwer. Daarbij zullen routemaker Vladimir Mars en de betrokken boerinnen Els van de Horst en Saskia Joha vertellen over hun bijdragen aan dit routeproject.

Deze wandelroute is ontworpen en aangelegd door Bureau Lopende Zaken, op basis van het Wandelpadenplan De Venen uit januari 2000 (i.o.v. Stichting De Venen). Volgens afspraak met de twee subsidiegevers (de provincies Utrecht en Zuid-Holland) wordt de route nu aangeboden aan het Recreatieschap Vinkeveense Plassen in Utrecht en het Rijnstreekberaad in

Alphen aan den Rijn. Beide zullen vervolgens promotie, onderhoud en beheer van deze wandelroute op zich nemen, en de route opnemen in hun eigen netwerken aan beide kanten van de provinciegrens.

Oorspronkelijk heette de wandeling Bloklandroute. Om verwarring met een andere route te voorkomen, is uiteindelijk gekozen voor de naam Kazan- & Lindenhorstroute, met verwijzing naar de namen van de twee boerderijen waar de weilandtracés lopen, in ruil voor een medegebruiksvergoeding. De route, die is gemarkeerd met blauwe zeshoekige bordjes, sluit aan op vijf andere wandelroutes en kent twee startpunten: Pondscoekersluis (routepunt Recreatieschap) en Nieuwveen (routepunt Rijnstreekberaad). Informatiepanelen wijzen daar de weg. Routefolders en opname van de route op diverse sites volgen in de loop van 2008.

Wandelen over monumenten

ROUTE

Een wandeling waar-
bij we kennismaken
met alle paden die in
de gemeente Elburg

de status van monument hebben
gekregen (zie *Lopend Vuur* van
september 2007).

Lengte: 22 km.

Begin en eind: NS-station 't Harde.

Eigen vervoer: A28 afslag 16, 't Harde.
Parkeren bij station (richting Epe) of
carpoolplaats tegenover AC-restaurant
(richting 't Harde).

Route

Vanaf het station bij de overweg weg
oversteken en RA richting 't Harde. Onder
viaduct A28 door en langs AC-restaurant.
(Of vanaf carpoolplaats terug naar de
verkeersweg, oversteken en voor het res-
taurant RA.) Een pad naar links negeren.
1e weg LA, Burg. Ulco de Vriesweg. Na
huisnummer 40 Munnikeweg oversteken.
RA langs bank en meteen LA en schuin
RA het bos in. Pad volgen, langs blauw
paaltje en zijwegen negeren. Aan het eind
bij volgend blauw paaltje RD, via smal pad
doorsteken naar afrastering bij weide met
bordje 'Extensieve begrazing'. Hier LA langs
de afrastering.

Scheelepadij

Volg vanaf hier de geelgroene markering.
Einde afrastering RD. Bij twee parallelpa-
den LA. Op viersprong RA en RD breed pad
in. Na ruim 1 km op kruising RD (marke-
ring die naar links wijst, nu verlaten) langs
afrastering. Rechts diepe plas en gebouw.
Op T-splitsing RA langs afrastering. Zijpa-
den negeren. Bij afsluitpaal RD. Pad gaat
over in asfaltweg met fietspad. 1e weg LA
fietspad, Ludgerusroute. T-splitsing RA. Bij
voorrangsweg RD, Haerderweg. Bij dood-
lopende weg asfaltweg blijven volgen.

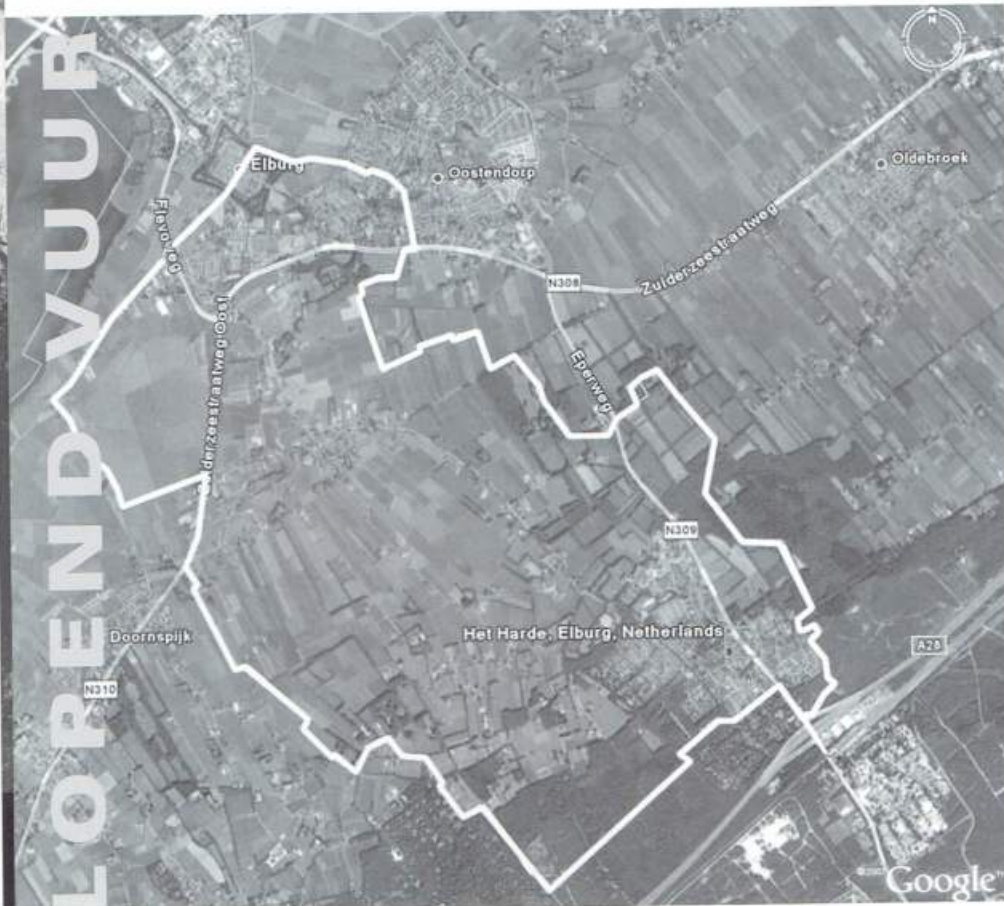
Op T-splitsing LA. Zijwegen negeren.
Waar Haerderweg naar rechts gaat, RD
Scholtenssteeg. Bij bord nr. 4 t/m 8 RA.
Tussen boerderij en stal weg vervolgen.
Bij Poppepad RA.

*Ons eerste monument. Het pad is afgeschei-
den van de karweg door 25 karakteristieke
paaltjes. Bij de eerste bocht in het Poppepad
was vroeger nog een pad door de weilanden
dat naar de kerk van Doornspijk leidde.*

Op kruising met asfaltweg schuin RD.
T-splitsing LA, weg vervolgen, op het eind
bochten.
Bij voorrangsweg weg oversteken en RA,
Zuiderzeestraatweg West. Langs rijtje hui-
zen. Na het laatste huis, nr. 2, LA Goorpad.

*Het Goorpad vormt de zuidwestelijke grens
van het gemeenschappelijke weidegebied
Het Goor. Het Goorpad komt uit op de Kerk-
dijk, die naar de ruïne van de St. Ludgerus-
kerk leidt. Links van de kerkdijk bevindt zich
een wiel, de Goorkolk, een overblijfsel van
een dijkdoorbraak. De dijk is er zichtbaar
met een bocht omheen gelegd.*

Op grasdijk RA. Gras wordt aan het eind
asfalt. Op T-splitsing oversteken naar
fundamenten Ludgeruskerk.

Al voor 900 stond hier een houten kapel. Later werd hier een tufstenen kerk gebouwd, die regelmatig werd uitgebreid, zoals de funderingen laten zien. Door het wegslaan van de kust kwamen de kerk en het dorp aan het water te liggen. In 1825 werd de kerk tijdens een springvloed weggevaagd.

Voor de fundamenten RA en via overstapje met markeringen de dijk op. Dijk met overstapjes volgen tot het eind voor drukke verkeersweg. Hier RA en LA. Weg oversteken en RD Elburg in, Bagijnendijkje.

Aan het eind bij klinkerweg LA over brug. RD, Beekstraat. Bij kruisingen RD. Voor 'muurhuisjes' RA en LA, Mheenpoortstraat. Over brug, bij 'De Zeuven Vondertjes', RA.

We hebben in dit stukje vier bijzondere paden. De 'zeuven vondertjes' stond lange tijd bekend als pad naar de vrijheid. Het pad staat al ingetekend op een kaart uit 1563. Het Kadijkje loopt langs enkele stadstuinen. De naam komt vermoedelijk van 'kade', een smalle aarden dijk die als waterkering dienst deed. Op de hoek van de stadsgracht loopt het Pad door de Winckel van Elburg af. De Winckel is een van de oudste veldnamen van Elburg. Het verwijst naar een perceel land met een haakse hoek. Verder parallel aan de stadsgracht loopt het Koodijkje, dat al in 1418 als Koedijcxken in archiefstukken wordt genoemd.

Eerst een karrenpad langs het water, vervolgens door klaphek, 't Kadijkje. Op de hoek bij wegwijzer schuin LA, Pad door de Winckel, door het grasland richting vonder met witte leuning. Twee keer vonder over. RD naar straat. Aan het eind schuin RD, Vrijheidsstraat. T-splitsing LA, kruising RA, Coragestraat. Bij voorrangsweg met fietsstrook RD. Klokbekeerweg volgen tot verkeerslichten.

Weg oversteken. RA, Zuiderzeestraatweg Oost. Na ca. 100 meter scherp LA, halfverharde doodlopende weg. Na 50 meter, nog voor de woning, RA smal onverhard pad. Op T-splitsing RA. Bij brede halfverharde weg LA.

In het volgende deel komen we achtereenvolgens door de landgoederen Old Putten, Schouwenburg en Zwaluwenburg. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was Old Putten een uitvalsbasis voor het verzet.

Bij brug RA en LA, Puttenerdijkje. Bij betonnen brug LA, over de brug weer LA en

RA, Scheelepadij. (Vanaf hier de geelgroene markering volgen.)

Het Puttenerdijkje langs de Puttenerbeek leidde vanaf de buurtschap de Hoge Enk rechtstreeks naar de St. Nicolaaskerk in Elburg. Het Scheelepadij is afgeleid van het Scheele land, een scheef, schuin toelappend land.

Het Scheelepadij kronkelend tussen weilanden, akkers en bosstrook volgen tot asfaltweg.

Op asfaltweg RA. T-splitsing Broekdijk LA. 1e pad RA, klinkerweg en landgoed Schouwenburg.

Na bank aan linkerkant van de weg LA, smal onverhard pad. Daarna RD halfverhard pad volgen tot verkeersweg. Zijwegen negeren. Op fietspad LA en even later RA oversteken naar Zwaluwenburg. RD landgoed Zwaluwenburg in.

Rechts bloemen- en kruidentuinen van de producent van de homeopathische geneesmiddelen Vogel.

Na ca. 200 meter aan het eind van de tuin aan de rechterhand, op kruising LA (geen markering meer volgen). Op kruising met links begin van weiland RA, een smal en onduidelijk pad. Na 10 meter op onduide-

lijke splitsing RD, over een kapotte vonder.

Op halfverharde weg RA, voor de Zwaluwenburg langs. Op kruising RD. Op vijfsprong RD, huis aan rechterhand. Pad naar akker negeren. Daarna 1e pad schuin RA (rechts hoek van een akker). Zijweg links negeren.

Op vijfsprong met fietspad het fietspad oversteken en RD, beukenlaan met paardenpad rechts. Pad rechts met rood paaltje negeren. Na rechts een weiland en links een bord voor een hondenlosloopgebied LA. Pad rechts naar akker negeren. Pad naar links negeren. Op Y-splitsing RA. Voor poel RA. Op kruising RA. (Vanaf hier tot AC-restaurant geelgroene markering volgen.)

Verkeersweg oversteken en op fietspad RA. LA smal asfaltpad. Bij 2e lichtmast LA, smal bospad. Op T-splitsing LA, 1e pad RA. Zijpaadje van links negeren. Y-splitsing RA, paadje van links negeren. Y-splitsing LA achter huizen langs. Bij paadje van links RD. Kronkelig pad bij stukje heide met bocht naar rechts volgen. Y-splitsing LA. Op breed, halfverhard karrenspoor RA. Aan het eind RD links van het hekwerk. Langs carpoolplaats tot voor AC-restaurant. Bij verkeersweg LA over fietspad naar eindpunt station 't Harde. ■

Weg met struikelblokken!

Spoorweg beveiligd, autoweg verbeterd, snelweg vernieuwd. Wie in de trein of auto zit, rijdt te snel voorbij om te zien wat er is gebeurd om te komen tot zoveel beveiliging, verbetering en vernieuwing. Wie loopt, ziet meer: hekken, sloten, hagen, prikkeldraad en andere versperringen. Vaak ligt voor de wandelaar een omweg in het verschiet om de barrière te slechten, waarbij hij drukke wegen moet volgen. Beveiliging en verbetering zijn dan nogal relatieve begrippen.

Han van der Voet bij de gloednieuwe afrastering langs het spoor in Baarn. Kilometerslange hekken scheiden de spoorbaan af van het bos

Toenemende barrières

TeVoet maakt zich al jaren druk over de toenemende barrières en het Wandelplatform steunt ons daarin. Afgesloten overwegen, eindeloze parallelwegen zonder dat je de hoofdweg kunt oversteken, snelwegen die wandelpaden botweg doorsnijden, de voorbeelden zijn overweldigend. De vorige minister van Verkeer en Waterstaat, Carla Peijs, heeft gezegd dat overwegen alleen nog verdwijnen als het echt niet anders kan, maar ProRail gaat gewoon door met het uitvoeren van oude plannen. Ook Rijkswaterstaat, die andere bouwmaatschappij van Verkeer & Waterstaat, weet niet van ophouden. De A73 in Limburg verbreekt talloze mooie zandpaden, waar een eenvoudig viaduct of een avontuurlijke hangbrug een prima oplossing zou zijn geweest. En ook bij wegen die wel druk maar geen snelweg zijn, verdwijnen oversteekjes, zoals op de N35 bij Zwolle. Dat is simpeler dan het veiliger maken van de oversteek via bijvoorbeeld een midden-

eiland, waardoor je rijstroken in gedeelten kunt overbruggen.

Een paar jaar geleden hebben TeVoet en het Wandelplatform al eens bedreigde overwegen in kaart gebracht. De beurt is nu aan de 'gewone' wegen: rondwegen om een stad of dorp heen, bedrijventerreinen en andere zaken die wandelpaden bedreigen. Het gaat natuurlijk niet alleen om de LAW's maar ook om lokale ommetjes, waar mensen met of zonder kinderwagen of hond van kunnen genieten. Ons credo is: kritisch volgen, alternatieven bedenken, meedoen aan inspraak en het bewust maken van ambtenaren en politici die nieuwe problemen maken, maar dat nog niet beseffen.

Een plan laten aanpassen zodat de wandelaar er niet te veel last van heeft, is vaak het hoogst haalbare. Dat komt dus neer op het voorleggen van alternatieven: hoe moet een plan anders worden om

In Halderberge

Onttrekkingsbesluit vier spoorovergangen

De gemeente Halderberge is teruggekomen van haar besluit om vier spoorwegovergangen bij Oudenbosch af te sluiten. Een succesje voor TeVoet en omwonenden: die hadden zich en masse gekeerd tegen het afsluiten van met name twee overwegen in het buitengebied.

In het nieuwe raadsvoorstel waarin de sluiting wordt teruggedraaid, stellen B&W van Halderberge dat ze pas begin januari van ProRail begrepen hebben dat er een integrale risicoanalyse aan een eventuele

sluiting ten grondslag moet liggen en dat overgangen pas mogen worden afgesloten als de veiligheid in gevaar is. Dat is opmerkelijk, want deze voorwaarden had de Tweede Kamer al begin 2007 in het

Algemeen Overleg over de problematiek van de spoorwegovergangen aan minister Eurlings ontlokt.

TeVoet heeft dit in verschillende informatieve bijeenkomsten over de voorgenomen sluiting van de Halderbergse overwegen, in het najaar van 2007, meermalen naar voren gebracht. Toen was dit helaas aan dovemansoren gericht. De vertegenwoordiger van ProRail beriep zich er toen op dat dit alleen voor nieuwe overeenkomsten zou gelden, en niet voor zaken waarbij ProRail al afspraken met gemeenten had

bestaande wandelroutes te behouden of een pietsie te veranderen.

Het is echter wel een taaie klus, want veel plannen worden achter de schermen bedacht. Als je pas in het stadium van de inspraak aandacht voor wandelaars vraagt, ben je domweg te laat. Dus moet je uitzoeken welke plannen in voorbereiding zijn en welke wandelmogelijkheden daardoor worden bedreigd. Of positief geformuleerd: welke nieuwe kansen een plan biedt, want bij de aanleg van een bedrijventerrein is best wat geld te vinden voor wat groene franje. Slim toegepast biedt die franje een uitweg voor wandelaars.

Overweg in de buurt van Sittard. Een foeielijke oplossing, maar wandelaars hoeven tenminste niet om te lopen

December 2007: Dezelfde overweg met een prachtig klaphekje

April 2008: Een lompe afrastering met een kronkelende doorloop. In theorie mag je hier ook met een fiets doorheen

Overbruginfra

In het project 'Overbruginfra' onderzoeken het Wandelplatform, het Fietsplatform en de hippische sportfederatie de mogelijkheden om infrastructuur te overbruggen. Han van der Voet is vrijwilliger bij het Wandelplatform – een paar jaar geleden coördineerde hij het onderzoek naar bedreigde spoorwegovergangen. "Het zou een goed begin zijn als bij een milieu-effectrapportage (MER) ook de effecten

op recreatie aandacht krijgen," zegt hij. "Een MER wordt bijna altijd gemaakt voordat een groot infraproject er komt. Deskundigen kijken dan naar de effecten van een spoorlijn of een autoweg." Pas als het duidelijk is dat de recreatie in de knel komt, zijn politici bereid om geld uit te trekken voor oplossingen. ■

Kees Rotteveel

teruggedraaid

vastgelegd. 'Halderberge' laat zien dat dit niet het geval is, wat een opsteker is voor vergelijkbare zaken elders in het land.

'Sluiting niet noodzakelijk'

B&W erkennen nu dat sluiting van de overweg in de St. Maartenstraat (in het buitengebied) 'geen verwachte extra bijdrage aan de verkeersveiligheid zal leveren'. Daarmee vervalt de noodzaak tot afsluiting. Ook van twee andere overwegen, die tegen de bebouwde kom van Oudenbosch aan liggen, wordt geconclu-

deerd dat 'op basis van sec het veiligheids criterium sluiting niet noodzakelijk is'. Van een derde overweg in dit gebied (Industrieweg/Zeggeweg) wordt geconcludeerd dat er vanwege de onoverzichtelijke situatie een verhoogd risico is op botsingen tussen trein- en wegverkeer. In de integrale risicoanalyse wordt geadviseerd deze te vervangen door de – voor de nieuwe rondweg geplande – ongelijkvloerse kruising.

Over het tracé van de nieuwe rondweg lopen de gemoederen in Oudenbosch hoog op. De sluiting van de vier overwegen was (financieel) gekoppeld aan de aanleg van een zuidelijke rondweg. Nu daar nog geen

beslissing over is genomen, is ook het onttrekkingsbesluit van de vier overwegen van de baan, zo heeft de raad beslist. De provincie heeft wel de toezegging gedaan alle voor de rondweg benodigde kunstwerken inclusief ondertunneling van het spoor voor haar rekening te nemen. Ook de kosten voor de daarmee in verband staande afsluiting van overwegen wil de provincie betalen. Daarmee zit de gemeente niet meer in de financiële wurggreep van ProRail.

Deze rondweg dreigt overigens weer een nieuwe fysieke barrière op te werpen voor wandelaars en fietsers die vanuit de kern van Oudenbosch het buitengebied in willen. ■

Opnieuw actie nodig voor spoorovergang bij Den Bosch

Net als alles erop wijst dat voetgangers gebruik kunnen blijven maken van de spoorovergang in de Isabellalaan in Den Bosch, dreigt de aanleg van een randweg dat toch weer voor een paar jaar onmogelijk te maken. Alerte reactie

heeft dat gelukkig weten te voorkomen.

De spoorovergang Isabellalaan is van groot belang voor wandelaars, zowel voor het maken van een ommetje als voor degenen die van Den Bosch naar Fort Isabella en de Lunetten bij Vught willen lopen. Onder andere het Pelgrimspad maakt gebruik van de overweg.

In 2005 dreigde de overweg te worden gesloten. Na diverse acties heeft de gemeente Den Bosch in 2006 besloten tot het aanleggen van een permanente voetgangersbrug in de overweg Isabellalaan.

'In het definitieve onttrekkingsbesluit (zo'n besluit moet de gemeente nemen om een overweg aan het openbaar verkeer te kunnen onttrekken oftewel af te sluiten, red.) is de aanleg van de permanente voetgangersbrug opgenomen.'

Een duidelijk besluit: wandelaars moeten altijd het spoor kunnen kruisen ter hoogte van de Isabellalaan. Wanneer je vervolgens leest dat de overweg voorjaar 2008 wordt afgesloten, terwijl pas in 2010 wordt gestart met de aanleg van een voetgangersbrug, is dit een onaangename verrassing.

Dit keer komt de dreiging niet vanuit ProRail, maar ligt de aanleg van een randweg eraan ten grondslag. Het vele bouwverkeer, dat overigens wel tijdens de aanleg van de weg gebruik mag blijven maken van de overweg, zou niet te verenigen zijn met wandelaars en fietsers.

Na actie van omwonenden en actieve wandelaars heeft de gemeente toch besloten dat voetgangers en fietsers tijdens de bouw van de randweg gebruik kunnen blijven maken van de bestaande overweg. Langs het bouwterrein komt een pad voor voetgangers, zodat zij ook tijdens de bouw richting Vught en Gement kunnen blijven lopen. Dat pad kan overigens regelmatig worden verlegd, aldus Henk de Winter van de gemeente. De overweg zal tijdens de bouw wel worden afgesloten voor gemotoriseerd verkeer. ■

PE

Wandelbelangen in Zuid-Holland

Het behouden en aanleggen van (onverharde) wandelpaden is niet eenvoudig in een provincie waar iedere vierkante meter een bestemming en één of meer gebruikers heeft. Dat betekent alert zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen en veel overleg – het lot van een provinciale wandelbelangenorganisatie.

Op 14 mei 2008 vond in Sluipwijk een bijeenkomst plaats waar het thema "wandelen in Zuid-Holland" centraal stond. Organisator was het Wandeloverleg Z-H, de provinciale werkgroep van TeVoet, vereniging van wandelaars. Aanwezig waren

leden van de Provinciale Staten en wandelvertegenwoordigers van de provincie, van enkele natuurbeschermingsorganisaties en van het Wandelplatform-LAW. Aanleiding voor deze bijeenkomst vormden de ontwikkelingen op wandelgebied in

Zuid-Holland. Het gaat om ongunstige ontwikkelingen, waarvan de belangrijkste: een recent vastgesteld fietspadenplan met geplande fietspaden over wandelpaden, bedreigde spoorwegovergangen, versnipperde belangenbehartiging, etc. Het

Rien van den Berg en Eeffien Huizing

ambitieuze provinciale wandelpadenplan uit 2002 is helaas slechts voor een klein deel gerealiseerd.

Gelukkig zijn er ook positieve ontwikkelingen, zoals het ontstaan van wandelommetjes in verstedelijkte gebieden, de boerenlandpaden en de realisatie van wandelpaden in natuur- en landinrichtingsprojecten. Het Wandeloverleg verzorgde een presentatie waarin bovenstaande ontwikkelingen werden geschetst en ook de kwaliteitsnormen voor wandelpaden werden besproken. Na deze presentatie werd er een mooie wandeling gemaakt over een bedreigde graskade langs de Enkele Wiericke. Inmiddels heeft het gemeentebestuur van Reeuwijk besloten dat deze graskade een onverhard wandelpad blijft. Onder een stralende zon waren veel weidevogels te horen en te zien. Een informele lunch vormde het sluitstuk van deze bijeenkomst. Het was een geslaagde bijeenkomst, zoals de deelnemers aangaven. Het programma, de mogelijkheid tot onderlinge kennismaking en afstemming hebben hieraan bijgedragen.

Onderzocht wordt of in 2009 een breder opgezette bijeenkomst kan worden gehouden, waarbij het Wandeloverleg Z-H de provinciale coördinatietaak op zich neemt. ■

Frans Meijdam

Informatie over dit artikel via wandel-frans@telfort.nl

Eeffien geeft uitleg over de route

De presentatie door Rien van den Berg
Onder: Wandelen langs de Wiericke

Vrouwelijke bochten

Honderden ganzen, hoog aan de hemel, in wonderlijke formaties over en langs en door elkaar heen vliegend. Globaal vliegen ze zuidwaarts. Is dat normaal voor begin februari? Het lijkt wel of ze ons met hun bewegingen willen attenderen op de schoonheid van de rivier.

De IJssel bij Dieren schittert in het felle witte winterlicht. Vanaf de pont naar Olburgen kun je een aardig beeld krijgen van de IJsselkade van het plaatsje. Wandelpaden en picknicktafels langs het water. De IJssel stroomt hard langs de kribben en door mooie vrouwelijke bochten. De gierpont met de naam 'Steeds Voorwaarts' vaart af en aan, het hele jaar door. Let goed op de vaartijden in de winterweekenden: de laatste overtocht is omstreeks 16.30 uur.

Ter plaatse is de rivier in deze tijd zo'n 110 meter breed. Zomers is dat een stuk minder. Per overtocht kunnen drie auto's worden meegenomen en heel wat fietsers en voetgangers. Jaarlijks gaat het om ongelooflijke aantallen. Aan de overzijde staat een markant bronzen beeld.

We gaan linksaf over de dijk en hebben op deze heldere dag zicht op het dorpje Olburgen. Aan de overkant ligt de Gelderse Toren, met fundamenten uit de 13e eeuw. Overal zijn iepen en IJsselboerderijen op terpen te zien. Wat biedt dit gedeelte van de Achterhoek toch een ruim landschap! We passeren het dorpje Rha, bekijken een beltmolen uit 1844 en zetten koers naar het alom bekende Bronkhorst. Als bestrating liggen hier nog keitjes. Het oude stadje is helemaal ingesteld op het toerisme, met overal galleries. Café De Gouden Leeuw is een must voor de oprechte koffieut. Allerlei fietspaden en wandelpaden gaan door of langs Bronkhorst.

Daarna begeven we ons naar de volgende veerpont om de overtocht naar Brummen te maken. Deze pont kan meer

auto's tegelijkertijd vervoeren. Dagelijkse passagiersaantallen zijn onmogelijk te voorzien, volgens de veerman. En dat heeft niet alleen met het weer te maken. Toeristenstromen zijn grillig van aard. Voor het woon-werkverkeer komt hij op slechts vijftien personen per dag. De toekomst van het pontje is ongewis. Wordt Bronkhorst autovrij en komt er geen rondweg, dan moet dit particuliere overzetveer uit de vaart. Gelukkig zijn ondersteunende actiegroepen aan het werk.

Bronkhorst - Brummen, foto Tino Mol

Brummen ligt minder dicht aan de rivier. Onze tocht gaat via allerlei omwegen terug naar het startpunt, langs landgoederen en door het dorpje Spankeren. Deze aan te bevelen route van 22 km staat beschreven op de website van de Vereniging onder het kopje 'fietsochten', maar is voor de geofende wandelaars natuurlijk best te doen. Zo'n eind is het echt niet.

Rob de Jong

Steeds Voorwaarts, foto Tino Mol

Ontmoetingen op de West-Friese Omringdijk

In 2008 is het precies 25 jaar geleden dat de West-Friese Omringdijk de status van provinciaal monument kreeg. In de zomer van 2007 bewandelde Willem Vriend de 126 km lange dijk en schreef over zijn ontmoetingen in zijn boek 'De levende dijk'. Op 19 maart 2008 vond de officiële presentatie plaats, waarbij het eerste exemplaar werd uitgereikt aan dieetgoeroe Sonja Bakker.

Willem Vriend

De West-Friese Omringdijk ligt al eeuwenlang als een ovaalvormig lint in de kop van Noord-Holland. Hij verbindt historische steden zoals Alkmaar, Schagen, Medemblik, Enkhuizen en Hoorn, en vele karakteristieke Noord-Hollandse dorpjes. In de dertiende eeuw werd de 126 kilometer lange dijk aangelegd als waterkering. Tot de zestiende eeuw beschermde de dijk het West-Friese land tegen opdringend zeewater. In de eeuwen daarna werd al het land rondom de dijk langzamerhand ingepolderd, zodat hij zijn oorspronkelijke functie verloor.

In 1983, nu 25 jaar geleden, werd de dijk op de provinciale monumentenlijst geplaatst. Daarmee werd de mogelijkheid geschapen om subsidie aan te vragen voor onderhoud en restauratie, wat ook de creatieve mogelijkheden ten goede kwam.

In de zomer van 2007 besloot Willem Vriend de hele dijk rond te wandelen en zijn ontmoetingen op te tekenen. Hij deed dat in z'n eentje en overnachtte in B&B's of pensions, soms op slechts enkele kilometers afstand van zijn woonplaats Oosterblokker. Sportleraar en ontwikkelingswerker Vriend had al enkele boeken op zijn naam staan over Zuid-Afrika, waar hij een

tijdlang woonde. Ook daarin draaide het om ontmoetingen met 'gewone' mensen. Nu wandelt hij rond in de omgeving waar hij opgroeide.

Het levert een boek op van een 25-tal hoofdstukken (voor iedere etappe één), eik voorafgegaan door een fraaie foto, gemaakt door de auteur zelf. Onderweg observeert hij schapen, koeien en vogels. Hij belt aan bij boerderijen voor een beker karnemelk of een maaltje Opperdoezer ronden (aardappels). Maar vooral voert hij gesprekken. Met een sluiswachter of met een man die z'n hond uitlaat. Met barvrouw Nicolien of met schapenboer Stavenuiter. De horeca onderweg blijft uiteraard niet onvermeld. Vriend's wandelverhalen gaan dus nu eens niet over blaren, regen (nou ja, bijna niet) en andere ongemakken. Zijn ontmoetingen met mede-West-Friezen staan centraal. Vaak worden de gesprekken dan ook in het West-Friese dialect genoteerd. Dit kan voor lezers die, zoals ondergetekende, niet uit de kop van Noord-Holland afkomstig zijn misschien wat moeilijk leesbaar zijn, maar draagt wel bij aan de 'couleur locale'.

Met zijn boek wil Vriend mensen inspireren om ook, lopend of fietsend, de dijk te gaan verkennen. Daarom besluit het boek met een pagina met verwijzingen naar kaartmateriaal, routebeschrijvingen en websites, informatie over overnachtingsmogelijkheden en openbaar vervoer, en een afstandentabel. Al deze informatie is ook terug te vinden op de bijbehorende website

www.delevendedijk.nl

Willem Vriend, *De levende dijk; ontmoetingen op de Westfriese Omringdijk*. Gigaboek, 2008. ISBN 978 90 8548 168 3. Prijs € 12,50. Te bestellen via www.gigaboek.nl.

Marijke van Steenis

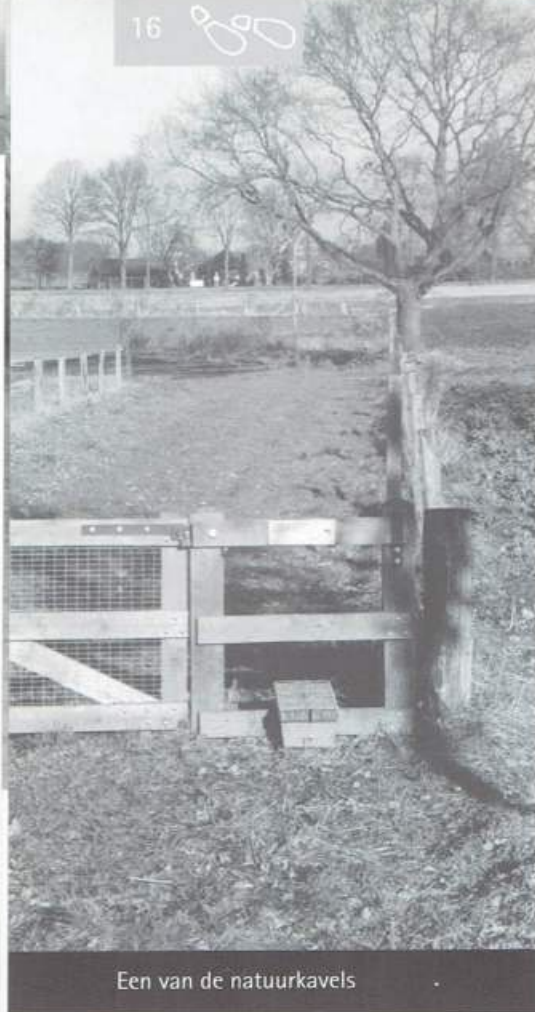

West-Friese Omringdijk

Voor wie zelf aan de wandel wil:

- De NWB geeft het routeboekje 'De Omringdijk Wandelroute' uit, verschenen als NWB Wandelpad nr. 18. Te bestellen via www.nwb-wandelen.nl.
- De dijk staat ook ingetekend op de VVV-recreatiekaart Schiereiland Noord-Holland, te bestellen via www.schiereiland.nl.

Een leuke en informatieve website ten slotte is de Westfriese OmringdijkSait, www.omringdijk.nl.

Een van de natuurkavels

De ambitie is groot bij de partijen die begin januari hun handtekening hebben gezet onder een samenwerkingsconvenant. De komende drie jaar investeren ze samen ruim negen miljoen euro. Het gaat in De Groene Delta niet alleen om natuur en water; landschap, cultuurhistorie en recreatie krijgen ook hun plaats in het project.

Ecologische verbindingzone

De Groene Delta gaat een aaneenschake-

Miljoenenimpuls voor groenblauwe structuur Groene Delta gaat Den Bosch omsingelen

Met het project De Groene Delta moet er een samenhangend geheel komen van waardevolle water- en groengebieden rond Den Bosch. Tegelijkertijd ontstaat er een aantrekkelijk recreatiegebied voor de inwoners uit de stad en omgeving.

ling vormen van agrarische en natuurgebieden rond de stad Den Bosch. In westelijke richting gaat het vanaf het Aadal tussen Den Bosch en Berlicum via het Bossche Broek, de Gement, Moerputten, Sompen en Zooslagen, Hedikhuiszense Maas naar de Maas. In oostelijke richting stekt de verbinding naar de Maas nu nog, maar daar komt verandering in met de aanleg van de Rosmalense Aa. Deze wordt naast het nieuwe tracé van de Zuid-Willemsvaart aangelegd. Dan voert de ecologische verbindingzone vanaf het beekdal van de Aa langs de Rosmalense Aa naar de Koorwaard en de Maas, en is Den Bosch werkelijk omgeven door groene en blauwe natuur.

Voor wie in de buurt woont zullen dit grotendeels bekende namen zijn, al zijn niet alle gebieden goed toegankelijk voor wandelaar (of fietser), of moeilijk vanuit de stad bereikbaar. Ontwikkeling van De Groene Delta tot een aaneenschakeling van 'kwalitatief hoogwaardige natuur- en recreatiegebieden' vraagt daar wel om.

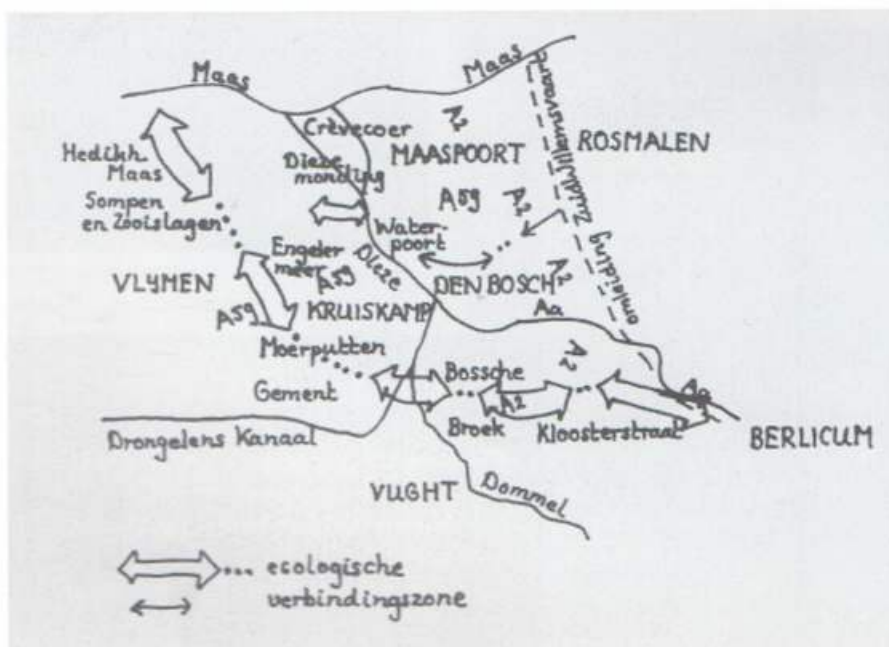
In de huidige plannen wordt uitgebreid ingegaan op vernatting van een aantal zogenoemde natuurparels, zoals de Gement en Moerputten. Ook de aanleg van een waterbergingsgebied tussen Drongelens Kanaal en Engelermeer wordt genoemd. Daarvoor moet de A59 bij Vlijmen op palen worden gezet, zodat het rivierwater eronderdoor kan.

De recreatie komt er bekaaid van af. De komende drie jaar zijn de maatregelen beperkt tot 1710 meter fietspad (langs het Engelermeer), 3 km wandelpad en een veerpontje. Dat laatste gaat varen van kasteel Meerwijk naar de Henriëtteward en richting Haverleij.

Totaalvisie

Een totaalvisie voor het recreatief medegebruik van De Groene Delta lijkt TeVoet een must. Samen met de Fietzersbond heeft TeVoet de gemeente Den Bosch (deze voert de regie over het project) gevraagd hoe men daarover denkt. In zo'n visie zou aandacht moeten worden besteed aan:

- de verbindingen voor wandelaars en fietsers vanuit de stad naar De Groene Delta. Veel barrières verhinderen nu een goede relatie stad-land. Een fraai voorbeeld is het laarzenpad vanaf de rand van de Bossche wijk Kruiskamp naar de Moerputten.
- de toegankelijkheid van de verschillende deelgebieden. Positief is dat Staatsbosbeheer recreatief medegebruik en openstelling van haar natuurgebieden hoog in het vaandel heeft staan. Deze organisatie beheert veel gebieden in De Groene Delta. Maar er is zeker nog het nodige te verbeteren om ten volle van het gebied te kunnen genieten, zonder dat het overigens ten koste van de natuur gaat.
- verbindingen tussen de verschillende deelgebieden onderling voor wandelaars en fietsers. Tussen de deelgebie-

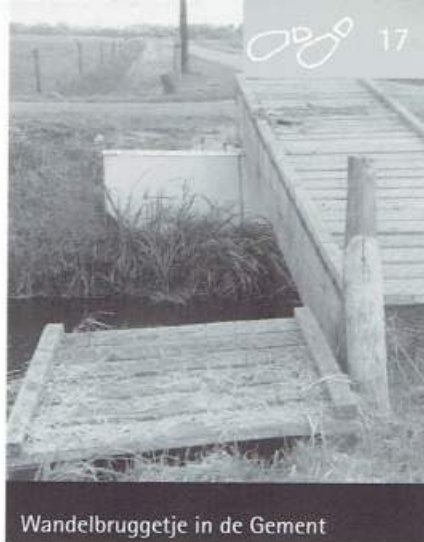
den bevinden zich veel barrières als snelwegen, spoorlijnen en kanalen en beken.

Frederik Hendrik

De Groene Delta komt deels overeen met de zogeheten circumvallatielinie: een stelsel van dijken rond Den Bosch van Frederik Hendrik, die in 1629 de stad veroverde. Aan recreatieve routes hierlangs wordt op initiatief van GroenLinks Den Bosch al gewerkt. Om de route zo dicht mogelijk bij – of zelfs op – de aanvalslinie uit 1629 te

krijgen, moet nog wel het nodige gebeuren. Voor een deel vindt dit plaats op het grondgebied van buurgemeenten Vught en St. Michielsgestel, want de aanvalslinie werd op 'schootsafstand' van de vesting aangelegd. Voor TeVoet is van belang dat bij de uitwerking van de recreatieve routes over de circumvallatielinie van Frederik Hendrik zowel wandelaars als fietsers aan hun trekken komen, met afzonderlijke routestructuren. ■

Harry Benschop

Wandelbruggetje in de Gement

Onderhandelen met een koe

Daar staat ze met haar kudde: haar zus en hun kalveren. Vastberaden bewaakt ze het overstapje langs de Lekdijk. Mijn been duwt ze een paar keer terug, geen doorkomen aan.

Ik bied een hand sappig lang gras. Minachtend snuffelt ze en wijst het af. Goed, ik maak wel even een ommetje, misschien grazen ze dan elders.

Bij terugkomst staat ze er nog steeds. Na nog wat smeekbedes van mijn kant: "Beste koe mag ik overstappen?", kijkt ze me recht in de ogen. Behoedzaam proeft ze mijn grasgroene jas en beige broek. Haar zus komt er ook bij staan: "Is dit soms eetbaar?" Plotseling neemt de koe-matriarch een besluit: resoluut duwt ze haar zus opzij, schermt de kalveren af en geeft me twee meter ruimte.

Verslag Wandeloverleg-dag 2008 van het Wandelplatform (12 april 2008)

Inleiding, door Anja van Kooten-Niekerk als directeur van het Wandelplatform

In 2009 zijn er weer Statenverkiezingen. Het is dus zaak de politieke partijen te gaan benaderen in verband met de wandelbelangen. Het Wandelplatform heeft een project 'Infrastructurele barrièrevorming' opgezet, dat ook op de website staat. Het project beoogt barrières als gevolg van (water)wegen, (sluiting van) spoorwegovergangen, golfbanen enz. te voorkomen (vgl. ook 'Duurzaam Veilig').

Presentatie Provinciale wegen als barrières voor wandelaars, door Arie de Jong

A. Het wegenbeleid van de provinciale overheid beoogt:

- extra capaciteit te scheppen door nieuwe (rond)wegen aan te leggen;
- de veiligheid (= minder ongelukken/verkeersdoden) te bevorderen;
- de betrouwbaarheid op te voeren: op een 'gegarandeerde tijd' ergens aankomen.

Daarbij wil men de mobiliteit 'integraal aanpakken'. In de praktijk betekent dit echter dat de auto steeds meer de doorslaggevend factor wordt: streven om netwerken aan elkaar te koppelen ten einde fileproblemen op te lossen. De automobilist hoeft niet meer na te denken, kan gewoon de signalen blijven volgen. Conflicten zoveel mogelijk voorkomen (= duurzaam veilig), het wegensysteem standaardiseren:

- stroomwegen voor snelverkeer = kruisingsvrij en max. 120 km/uur;
- daarheen: gebiedsontsluitingswegen, ook alleen voor snelverkeer (langzaam verkeer op parallelwegen), zoveel mogelijk kruisingsvrij, zonder 'koude oversteken', max. 80 of 100 km/uur;
- erftoegangswegen: hier is de verblijfsfunctie primair, menging verkeer, kruisingen gelijkvloers, max. 30 of 60 km/uur.

Dit moet een voor ieder herkenbaar systeem opleveren, een systeem waarbij ook wordt gekozen voor rotondes, met als gevolg continue autostromen, en dus moeilijker oversteekbaarheid.

Voorbeeld: N 348 Ommen-Raalte: er lopen wandel- en fietsroutes, dus zijn er veel kruisingen en in- en uitritten. De maximale snelheid voor het autoverkeer is dus 80 km/uur. Nu wil men echter de weg opnieuw inrichten, kruisingen en in- en uitritten opheffen, waarna de maximumsnelheid weer naar 100 km/uur kan worden verhoogd. Waar is dan het maatwerk (proportionele facilitering diverse weggebruikers) gebleven? Ons antwoord zou moeten zijn: "Nee, tenzij..." het veiligheidsprobleem niet anders op

te lossen is, maar dan moet er ook een alternatieve oplossing bestaan. Gewenste toevoeging aan het beleid: verbindingen voor fietsers en wandelaars in stand houden.

B. Er wordt in drie workshops gepraat over actiemogelijkheden tegen toenemende barrières:

Workshop 1: hoe adviseer je de inspraak over het voornemen de N18 (Varsseveld-Lichtenvoorde) in een A18 om te zetten door deze weg kruisingsvrij te maken (viaducten en blokkades)? Hier is het volgende belangrijk:

1. Vaststellen wat het huidige gebruik is, en die structuur zoveel mogelijk handhaven.
2. De veiligheid voor specifieke groepen, zoals schoolkinderen, is eerste prioriteit.
3. Tweebaanswegen met middenberm inrichten, dan kan de maximumsnelheid toch naar 100 km/uur, maar kan de weg oversteekbaar blijven.
4. Niet tegenwerken, zoveel mogelijk samenwerken.
5. Handhaving oversteekmogelijkheden.
6. Kan van toepassing zijn: let op agrariërs – die hebben misschien grond aan weerszijden van de weg, en dan is er dus een gemeenschappelijk belang.

Workshop 2: geplande rondweg N330 rond Hummelo: hoe kom je er nog uit?

1. Vaststellen of belang wellicht acuut is, maar dan:
  - de standaard-prioriteitenreeks ter discussie stellen (die is: auto – parkeren – fietsers – plaatsing verkeersborden en ander straatmeubilair – voetgangers);
  - de verplichting erdoor zien te drukken dat alle doorgaande routes (fietsers, wandelaars ook) worden aangegeven.

Workshop 3: (vgl. I) N18 – oversteekbaarheid: welke types kies je?

1. Veiligheidsbelang niet aanvechten, maar wel:
  - aan verantwoordelijke overheid ons verhaal overbrengen;
  - als er bijvoorbeeld een belang is van plattelandontwikkeling: dat naar voren brengen.
2. Normen van het CROW (kennisinstituut) moeten worden gehandhaafd, maar eis oversteekmogelijkheden met zekere intervallen (1500 m. op zand, 2000 m. op klei?).

C. Wat de 'normeringen' betreft nog het volgende:

- Ontwerpeisen die wij formuleren moeten worden opgenomen in het systeem.
- Recreatie Effect Rapportage beplei-

ten, dan wel uitlokken (RER in MER).

- Vragen om visie op langzaam verkeer op een vroeg moment in procedures.
- Daarbij moet erop worden gelet dat niet de complementaire netwerken aan de hoofdstructuur worden aangepast en vervolgens opgedoekt.

Er komt per 1 juli 2008 een nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening, die de totstandkoming regelt van streek- en bestemmingsplannen en het aanbrengen van wijzigingen daarin. Dit soort plannen zijn ook bindend voor de burger. Voordeel nieuwe wet: kortere procedures, meer uitvoeringsgericht en 'decentraal wat kan, centraal wat moet'. Alle plannen komen digitaal beschikbaar per 1 juli 2009 (Flevoland loopt voorop). Belangrijk nu is dat het Streekplan vervalt en vervangen wordt door een Structuurvisie. Hiermee kan de provincie zaken opleggen aan gemeenten, die deze in de bestemmingsplannen moeten opnemen. Het is dus zaak er goed op te letten en er op een vroeg tijdstip bij te zijn (bijvoorbeeld een wandelpadenplan van een provincie). Een ander nieuwtje is dat de controle op een bestemmingsplan komt te vervallen en wordt vervangen door een projectbesluit. Bezwaren tegen voorontwerp- of ontwerpbestemmingsplan worden in de toekomst behandeld door de Raad van State.

Samengevat: in landelijke inpassingsplannen moeten LAW's en dergelijke netwerken/infrastructuur worden opgenomen, en daar moeten wij op letten. En we moeten ervoor zorgen dat provincies de juiste boodschappen afgeven aan gemeenten.

Nieuws en rondvraag:

- Overwegen: Halderberge: 4 x opheffen, 2 x open houden (B&W, maar raad?).
- Wandeloverleggen: niet in de provincies Friesland, Drenthe, Overijssel (daar wel iets ambtelijks/professioneels), Flevoland, Limburg, Zeeland. Groningen en Brabant hebben (slechts) contactpersonen, Utrecht heeft wel iets van een wandeloverleg, maar geen organisatie.
- Waterschapsverkiezingen november 2008: idee is om per provincie te gaan wandelen met kandidaten (in mei/juni?) – per provincie/regio organiseren.
- 'Ommetjes'-project: er komen daartoe adviseurs voor de regio's bij het Wandelplatform.
- Te vermijden: dat het Wandelplatform dingen doet waar de wandeloverleggen geen weet van hebben.
- Hilarische ideeën voor persiflagewandelingen: Trots Op Natuur en Paden voor de Vrijbouter.

Activiteitenkalender

Zaterdag 26 juli 2008

Lijnwandeling over het spoor- traject Stadskanaal (Stations- brug) –Gieten (Hannekemaai- erspad, 3e deel) [1]

Een rondwandeling langs de Regge, door bos en heide over de Archemerberg met een weids uitzicht en over het landgoed Eerde. Vanaf de "Steile Oever" gaat het over de Besthmenerberg terug naar het station.

Lengte: 14 km.

Verzamelen op De Brink in Gieten bij de bushalte van lijntaxi 28 en vertrekken om 10:40 uur met de bus naar het beginpunt van de wandeling in Stadskanaal.

Info en opgave: Geesje Wesselius, wandelcoördinator, 050-3120917, paulwess@home.nl

N.B. Actuele informatie beschikbaar inzake bereikbaarheid Gieten, reconstructie N34.

Woensdag 27 augustus 2008

NIVON Wandelcafé Leiden [2]

Dit keer een verre bestemming. Met trein, bus en boot naar Texel. Daar lopen we een stukje van het Texelpad, langs wadden, duinen, bossen en evt. aan het eind door een polder naar Den Burg. Lengte 17 (De Koog) of 22 km (Den Burg). Het plan is om na afloop ergens samen te gaan eten voor we de bus naar de boot nemen. Om ± 22:15 uur kunnen we weer in Leiden zijn. Verzamelen om 8.10 uur op NS station Leiden Centraal. Vertrek 8:18 naar Alkmaar. Vandaar om 9:20 naar Den Helder. Neem een retour Den Helder met korting of gebruik je vrije reis. Neem strippenkaart mee. Het bootkaartje kopen we ter plaatse. Begeleiding Angenies, tel. 071-5146259 en Aat 071-5227079.

Zaterdag 30 augustus 2008

Lange rondwandeling bij Amen en Ekehaar [3]

Een 17 km lange rondwandeling bij Amen en Ekehaar. Door de smalle beekdalen van het Amer- en Deurzerdiep, over het Westersche Veld met zicht op de Rolder toren en door het ontginningslandschap rond Eldersloo. Knapzakroute 10, uitgave dec. 2006. We verzamelen bij Café De Amer,

Amen 20 en vertrekken om 10.30 uur.

Organisator: Hanny en Leen Leijendekker, tel: 0592-346222, hleijendekker@zonnet.nl

Zaterdag 30 augustus 2008

"Bergwandelen": Amerongen – Doorn [4]

Een pittige wandeling over de bergen van Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Verzamelen: Parkeerplaats bij Kasteel Amerongen, Drostelaan 20, Amerongen. Einde van de wandeling bij bushalte Postkantoor in Doorn.

Lengte: 18 km.

Start: 10:30 uur

Informatie en opgave: Jan Frederik Lubbers, tel. 0527-697706.

Zaterdag 13 september 2008

"Bergwandelen": Velp – Rheden [5]

Vanaf het station Velp klimmen we door het bos naar de Zijpenberg. Over de heide van het Heerikhuizerveld met de Posbank. Na Koepel De Kaap dalen we af naar station Rheden.

Verzamelen: Station Velp. Eindpunt: station Rheden.

Lengte: 15 km.

Start: 10:45 uur

Informatie en opgave:

Jan Frederik Lubbers, tel. 0527-697706

Zaterdag 27 september 2008

Gieten – Anderen – Balloërveld – Taarlo [6]

Een 15 km lijnwandeling langs Gieten – Anderen – Balloërveld – Taarlo (Hannekemaaierspad, 4e deel)

We vervolgen de spoorlijn richting Assen, lopen langs schouwpaden en buigen af langs het Balloërveld noordwaarts.

We Verzamelen op De Brink in Taarlo, bij restaurant van Tarel/B&B De Paardeblom, resp. Dorpsweg 2 en 3.

Om 10:30 uur rijden we naar het beginpunt van de wandeling in Gieten.

Info en opgave: Geesje Wesselius, wandelcoördinator, 050-3120917, paulwess@home.nl

Verkeersadviseurs met een voorliefde. Voetgangers en fietsers verdienen beter!

Stationsplein 7A, 2801 AK Gouda

T 0182 520 870, F 0182 520 877

www.ligpart.nl, info@ligpart.nl

■ □ □ LIGTERMOET
■ □ □ & PARTNERS
adviseurs in verkeersbeleid